

Аҳмад Лутфи
ҚОЗОНЧИ

ЎГАЙ ОНА

Бундан
қўшимча
атселлер
асар

Оналар учун ўз фарзандини уриши – гуноҳ,
ўгай фарзандини уриши – жоҳилликдир

АХМАД ЛУТФИ ҚОЗОНЧИ

ЎГАЙ ОНА

Тошкент

УЎК: 821.512.133-31

КБК: 84(5Турк)

Қ-93

Қозончи, Аҳмад Лутфи

Ўгай она: роман. Аҳмад Лутфи Қозончи / Таржимонлар: Йўлдош Эшбек. – Тошкент: Янги аср авлоди, 2018. – 176 б.

ISBN 978-9943-27-855-4

Хусн ва илму одобда бенуксон бўлган ўн тўққиз ёшли Фотима нега икки етим фарзанднинг отасига турмушга чиқди? Онаси-ю холаларининг тушунтиришларидан қўшни ўгай онанинг «сабоғи» кучлироқ таъсир этдими?

Фарзанд олдидаги бурч ва масъулият, тарбия ва ахлоқ, тўғрилиқ ва ҳалоллик, чин инсонийлик хусусидаги тийран фикрларга бой ҳар иккала асар ўқувчи қалбидан жой олади, деган умиддамиз.

УЎК: 821.512.133-31

КБК: 84(5Турк)

Таржимон

Йўлдош ЭШБЕК,

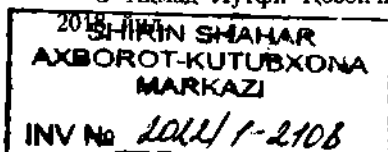
Сўз боши муаллифи

Абдумурод ТИЛАВОВ,

филология фанлари номзоди

ISBN 978-9943-27-855-4

© Аҳмад Лутфи Қозончи, «Ўгай она». «Янги аср авлоди»,

ЎГАЙ ОНА

Она тукқан боласига жабр кўрсатиши табиий, аммо ўгай боласига жабр кўрсатиши жоҳилликдир.

I

Қуёшни баҳорнинг боши ва кузнинг адоғида ҳар қачонгидан кўра қаттиқроқ, кўпроқ суйишимизни таъкидлашга ҳожат бўлмаса керак. Одамлар илк баҳор қуёшини аскарликдан қайтган ўғлини ёки ғурбатга узатилган, яъни узокқа келин бўлиб тушган қизини кутиб олган ота-она каби қаршилайдилар. Кузги қуёш эса бамисоли байрам таътилида келган меҳмон – лоақал яна бир кунга қолиши исталган суюкли фарзанд... У булутлар бағридан боқиши билан боғчаларга, супаларга, айвонларга, деразалар тубига кўрпачалар солинади, суҳбатлар қурилиб, тикиш-бичиш сингари қўл юмушларига киришилади.

Апрелнинг бошларида, икки қаватли уй деразаси олдида ўтириб ҳам ип юмалоқлаган, ҳам тўр парда узра тушаётган оқшомни кузатаётган икки аёл аслида кўпдан орзиқиб кутганлари – қуёш нурлари боис шу ерда ўтирардилар.

Ташқарида болалар тўп ўйнамоқда. Ўйинда енгилмаслик учунми, ёки ҳали исиб улгурмаган баҳор ҳавосида жунжикмаслик учунми ўртадаги тўп ортидан югуришмоқдалар. Девор тубида эса икки болакай уларни томоша қилиб туришибди. Бирини совқотганидан қўлларини қўлтиқларига суқиб олган, қаровсизлиги кўринишиданок билиниб турган олти ёшлардаги заифгина ўғил бола. Иккинчиси гўзал либослар кийғизилган, тоза қиёфали, уч ёшларга кирар-қирмас қизалоқ. Танимаганлар каттасини кичигининг уйида хизмат қиладиган аёлнинг ўғли деб ўйлашлари мумкин ва

шундай гумон қилишга ҳақлидирлар. Чунки, бундай тахмин қилиб, ҳукм чиқаришга исталганча аломатлар бор, аммо бошқача ўйлашга асос бўладиган далил мавжуд эмас.

Аслида бу икки бола – қариндошлар. Қариндошлик-лари икки ҳолатда акс этади: бири шу онда ёнма-ён туришлари, иккинчиси бир уйда ётиб-туришлари. Уларнинг шу иккисидан бошқа барча нарсалари фарқлидир. Еб-ичишлари, кийинишлари ва уларга қилинадиган муомала қариндош эмасликларига далолат бўла олади. Бирини «бир донам, яғонам, дилпорам, дилбандим» деб суйишса, иккинчисини «йўқол, башаранг курсин» дея қувишса, бирига ҳар соат «жоним, кўнглинг не тусайди» деб мурожаат этилса-ю, бошқаси оч қолганини айтса, «оч қолмай ўл, захар е, заққум ют» деб жавоб эшитса, бирини бағрига босаркан, бошқасини кўкрагидан итарса, албатта, бу ҳодисалар, уларнинг қариндош эканига далил саналмайди.

Олти ёшлардаги ўғил бола бундан уч йил аввал – уч ёшларида етим қолиб, ўғай она кўлида шу ҳолга тушди: бир бола кўтара олиши мушкул бўлган қаҳру қийинчиликларни, ҳаёт аччиқликларини тотди, таёк еди. Кўрган-кечирганлари ичида тамоман унутгани – она меҳри, она шафқати... Унинг учун ана шу уч йил уч аср қадар узоқ кечди. Шу уч йил ичида локал бирор марта тасодифан бўлса ҳам «жон болам» деган сўзни, афсуски, эшитмади. Унинг қулоқлари бундай яхши сўзларга ташна, қалби эса зор бўлди. Бу боланинг вазифаси кичигига қараш, уни овунтириш, ўйнатиш, бешигини тебратиш ва Саниҳахоним кўрсатган ишларни бажаришдан иборат.

Ҳозир бу икки қариндош тўп ўйнаётганларни томоша қилишмоқда. Тўғрироғи, каттаси томоша қилаётган кичигига кўз-қулоқ. Ўйинни рўпарадан кўриш қулай туюлди. Синглисини қарши тарафга оҳиста етаклай

бошлади. Кўзи болалар ўйнаётган тўпда, аксига олиб тўп синглисига келиб тегиши мумкин. У фақат шунинг учун диққатини тўпга қаратган, ўйинни эса томоша қилмоқчи эмас. Ўзи ўйнамагач, томошадан не фойда?

Бу эҳтиёт синглисини яхши кўргани учунми? Йўқ. Чунки бири ҳар жихатдан севгига, иккинчиси нафратга дучор бўлган қариндошларнинг бир-бирини яхши кўриши дарёнинг тепага оқишидай гап. Унда бу ҳаракатнинг сабаби нимада? Бу бола ўзи яхши кўрмаган қариндошини нечун бу қадар жидду жаҳд билан кўриқлайди? Жавоб оддий: калтак ейишдан кўркиш... Ҳа, шу кўркув бўлмаса, таёқ емаса эди... Бой болалари еган шоколаддан кўпроқ таёқлар... ўрнига меҳр-шафқат, мурувват кўрса эди, балки қариндошини бундан кўпроқ авайларди. Жони ачиб, яхши кўриб, ўзи истаб қарарди. Шафқат ва марҳамат юлдузлар қадар узоқ экан, у ўзига юкланган юмушларни кўнгилдан, меҳр билан адо этолмас эди.

Йўл ўртасига келганда қизалоқнинг оёғи қайрилиб, йикилиб тушди. Бола уни дарҳол турғазди-ю, фарёдини тўхтатолмади. У қизалоқни кучиб четга етаклади, кийимларини қоқа бошлади. Қизча йиғидан тинмасди. Қарши томондан очилган эшикдан бир аёлнинг боши кўринди. Атрофга аланглади, болаларни кўрди. Йўлда эркак йўқлигини билгач, тезроқ юрди:

– Разил, яна болани йиғлатдинг, ҳозир сенга кўрсатиб қўяман!

Юқоридан очилган деразадан ёш қиз овоз берди:

– Саниҳа хола, Исмоилнинг айби йўқ. Бола ўзи йиқилди. Ўз кўзим билан кўрдим.

Саниҳахоним унинг бу аралашувидан мамнун эмаслигини таъкидлаган оҳангда жавоб берди:

– Яхши қараса йиқилармиди, синглим? Кўр бўлгур, ҳеч қарамайди гўдакка.

Сўнг болаларга ўгирилди.

Юкоридаги киз:

– Аллоҳ ҳаққи, у айбдор эмас! – дея бақирди. Лекин Саниҳахоним кулоқ солмади, каттасини бир-икки шапалоқлагач, кичигини кучоғига олди:

– Кел, кўзичоғим, яғонам! – сўнг Исмоилга ўғирди: – Уялтирма, икки тарсаки нима деган гап? Нақ оёғимнинг остига олиб тепкилардим-ку... – дея ўдағайлаб, боласини етаклаб уйи томонга йўл олди.

Исмоилнинг ноҳақ жазоланиши ўйнаётган болаларга текин томоша бўлди. Икки дақиқа давом этган бу шафқатсиз воқеа уларни тинчлантирди, ҳатто дам олдилар. Исмоил йиғлар экан, улар яна ўйинларига берилиб кетдилар. Бу орада ён томондаги эшик очилиб, ҳалиги бақирган киз чиқди ва Исмоилни чақирди:

– Исмоил! Исмоил!

Исмоил қайрилиб каради.

– Бу ёққа кел!

Борди. Қиз уни ичкарига таклиф этаркан:

– Ол, мана буларни, е! Мана бунга эса кўнглинг истаган нарсани сотиб ол, – дея кўлидаги қандларни унга узатди. Бошқа кўлида эса эллик қуруш бор эди.

– Керакмас, Фотима опа.

– Олмасанг хафа бўламан, опа демайсан.

Исмоил ҳиқиллашини босолмади. «Булар нимага ҳам ярарди, ҳеч қандай фойдаси йўқ», дегандай олди. Чўнтагига солди.

– Кел, юзингни яхшилаб юв, Исмоил, – деб Фотима зинада турган сурахи (графин)га узалди. Исмоил хикқиллаб:

– Опа, ўзим юваман, овора бўлманг.

– Мен қуйиб турсам, яхшироқ ювасан. Кулоқсиз бўлма!

Исмоил юзини ювди. Фотима сочиқ келтириб боланинг юзини артди ва ўпиб кўйди.

– Бир нарса керак бўлса, ёнимга кел, майлими, Исмоил.

Исмоил унинг кўзларига қаради. Эзилиб қаради. Кўзлари яна ёшланди.

– Менинг ҳам сиздай опам бўлсайди... – деб чўнтагидан чиқарган кир рўмолчани кўзларига олиб борди.

– Мен сенинг опанг эмасманми, Исмоил? Доим ёнимга келиб тур.

– Қандай келаман? Бу ерга кирганимни кўрса, ўлдиради мени.

Ташқарига йўналиб, ўз эшикларига бир қараб қўйди-да, девор тагига ияги билан кўлларига таянганча чўнкайиб ўтирди ва йиғлай бошлади.

Саниҳахоним Исмоил еган таёқлар жаннатдан чиққан дейди. Ора-сира шундай дейишдан Исмоилни уриб завқлангани каби завқ олади. Жаннатдан чиққан нарса фақат таёқми? Ёхуд таёқнинг жаҳаннамдан чиққан тури йўқми? Модомики, жаннатдан чиққан экан, нечун Салма билан бирга тотмайди бу таёқни?! Исмоил кичик боши билан буларни тушунгандай бўлар, йиғлар, фақат тузукроқ, тўғрироқ жавоб тополмасди. Топганда, не фойда? Таёқ жаннатдан чиққанми ёки дўзахданми, барибир Исмоилнинг жонига азоб бераверади-ку.

Исмоил шундай хаёллар билан банд бир пайтда юқорида икки аёл ўртасида шундай суҳбат кечарди:

– Пастда нима қилиб юрувдинг, Фотима?

– Исмоилнинг кўнглини кўтардим, она.

– Бировнинг боласи бўлса, сенга нима, қизим? Онасини биласан-ку, димоғидан қурт ёради. Нега аралашасан демайдимми?..

– Десин, она, деб кўрсин?! Зулм эмасми гўдакки-нага?! Онаси бўлмаса, шунча эзиш керакми? Аслида онасизлигини билдирмаслиги зарур-ку... бунинг ўрнига бундай иш тутса, жон чидайдимми?

– Бу инсонлик эмас, аммо на чора, нима ҳам қилардинг?! Кимга дод дейсан, кимга тушунтирасан,

қизим?! Ҳамма ерда шундай. Қайси ўғай она етим болаларни бағрига олибди?! Ўз боласидай кўрибди? Ўғайлик қилмаган ўғай она борми? Қани бундай фазилатлар, қизим?

– Менга қолса, бу болага зулм қилинмаса, дейман. Ўз дарди ўзига етиб ортади. Она меҳрига муҳтож, кўнгли вайрон болага қандай муомала қилишмоқда, билмадим. Қандай инсон бундай муомала қилади, қайси ахлоқ китобида бунга ўрин бор?! Қай виждон бунга чидайди, билмадим, она, билмадим...

Шу кеча Фотима ухлай олмади. Кўзларини юмиши билан Исмоилни кўрар, у йиғлар, тўхтовсиз йиғларди. Бу боланинг ёлғиз айби – онасининг ўлгани, етимлиги. Аслида, унга бу ёшда парвариш, она меҳрига муҳтож ғамли юрагига, маҳзун кўнглига малҳам зарур эди. Лекин қайда у малҳам?! Қани, у меҳрибон инсон?! Инсонийлик амрига кулоқ тутган борми? Мурувват, марҳамат йўлидан юргувчи қани? Қани, ўз диний бурчини ўйлаганлар?! Қаерда?! Ахлоқий вазифасини ўтайдиганлар қайда, қаёқда, қани?!

Агар Жаноби Пайғамбаримиз туғилмасдан етим қолганлари эсланса, ҳар етимга қилинган яхшилик Аллоҳ ҳузурида ул зотга қилинган яхшилик сингари қабул қилиниши ўйланса, шундай ҳодисалар содир бўлармиди?! Аслида катта одам ҳам кўтаролмайдиган юк бечора, ёшгина гўдак елкасига қўйилган эди. Онаси вафот этгандан буён ҳаёти вайрон, кўнгли чилпарчин, дунёдан безган. Бездирувчи таёқлар, ҳақоратлар пайдар-пай ёғилиб, пешма-пеш келиб турар, фақат яхши сўз, меҳр-мурувват, марҳамат қўли тасодифан бўлса-да, ҳали унинг дарвозасини, кўнгли эшигини очмаганди...

Ҳа, жажжигина Исмоил бу ҳолга бардош берар, истар-истамас бу оғирликларни кўтарарди. Кўтармасдан нима ҳам қиларди?! Арзимас хатоси учун ҳам

калтаклайдиган ўғай она уни парвариш қилармиди?! Унга ёки отасига буларни айтиб, дардига дармон топармиди?! Исмоил учун бу ишлар воят мушкул эди. Отаси ёнида ҳам ўғай онасидан кўп бор ҳақорат эшитган, калтак еган, аммо отаси унинг ёнини олмаган. Ақалли бирон марта ўғай онанинг кўлидан тутмаган. Йўқса, шундай бўлармиди? Лоақал оқшом уйга қайтган отасини хурсандлик билан қаршилаб, кучоғига отилмасмиди?! Қачон бунга журъат қила олган? Фотима бундай ҳолатга шохид бўлмаган. Аммо оқшом уйга қайтган ота қаршисида боши эгик, ўйлай-ўйлай уйга кириб кетган маҳзун Исмоилни кўп кўрган. Балки бир оз кейин бу камчиликлар битар ва у отасининг кўлидан тутар... Балки ҳар ким ўз айби учун ўзи жазоланар... Балки қариндоши қилган хатоси учун Исмоил жазоланмайдиган кунлар келар...

Икки ҳафтача аввал унинг кўнглини кўтариб:

– Исмоил, унинг қилмишларини отангга айтмайсанми? Мени кўп уради, демайсанми? – дейиши билан Исмоилнинг боши эгилди:

– Отам мени яхши кўрмайди-ку... Кечаси тиззаларига ўтирмоқчи бўлсам, онамга қаради, қаради-ю, мени суриб қўйди. У Салмани келтирди: «Кап-катта болангни суймасдан мана буни эркалат!» Отам ҳам уни эркалатди.

Исмоил буларни айтиб йиғлади, Фотимани ҳам йиғлатди.

Тўшагида шуларни ўйлаб ухлаёлмаган Фотима гоҳ ўнгга, гоҳ чапга ағдарилар, ўртанар эди.

* * *

Икки ой ўтди. Байрам келди. Одатга мувофиқ болалар эшикма-эшик юриб, кўл ўпардилар.

Исмоил ҳам байрам куни отасининг кўлини ўпди. Отаси ҳам уни бағрига олди, кучоклади, юзларидан

ўпди. Байрамда чўнтагига тушган беш-ўн куруш ва кийган янги либослари ўз йўлига, Исмоилни кувонтирган – ота кучовида беш дақиқа ўтириш, ота чехрасини очик кўриб, ширин сўз эшитиш эди. Ҳатто ўғай онаси уни суйиб, кучоклаб ўпди.

Байрам қандай гўзал, қандай тотли! Ҳар кун байрам бўлсайди, деб ўйлади. Аввал буни дўстларига англатишни ўйлади. Отам мени суйди, демокчи бўлди. Кейин бу фикридан воз кечди. Уйдан чиқиб тўғри Фотима опасининг эшигига юрди. Нима учун? Уни тушунган ёлғиз у бўлди, кўз ёшини у сидирди, ҳар недан ортиқ мухтож бўлгани – шафқатни, меҳрни ундан кўрди. Қай вақт калтакланса, Фотима опа ҳамдарад бўлди. Кўнгли тасалли топди. Шунинг учун Исмоил энг аввал унинг уйига йўл олди.

Эшик Исмоил қўл узатмасдан аввал очилди, очик чехра Фотима опа уни таклиф этди. Келишини деразадан кўрди.

– Опа... – дея унга талпинди.

– Кирмайсанми? Қочадиганга ўхшаб турибсан. Шундайми? Дунёда сени ёлғиз ташлаб қўймайман.

Исмоилнинг ўзи ҳам киришни, беш дақиқа опасининг ёнида ўтиришни жудаям истарди. Аммо унинг вайрон кўнглидан, тушунармикан, истамай қолмасмикан деган ҳадиклар ўтди. У кечираётган ҳаёт – меҳрга мухтожлик ҳеч ким томонидан севилмаслик ҳиссини кўнглига сингдириб юборган бўлиб, Фотима опаси ёнида ўтириш унга юк, малол келиши мумкинлигини ўйламоқда эди. Юқори чикди. Қўллар ўпилди, дуолар қилинди.

– Бугун отам мени суйди, опа. Баррига олиб эркалади.

– Бу – табиий, Исмоил, у – сенинг отанг. Албатта, шундай қилади.

– Ҳар кун бундай эмас-ку...

– Энди шундай бўлади, иншоолоҳ.

Исмоил узатилган қандлардан бир дона олди.

– Яна ол, Исмоил.

– Етади, опа. Бўлади. Раҳмат.

– Йўқ, бўлмайди, мана буни мен учун ол. Мени яхши кўрсанг, ол.

Исмоил яна бир дона олди. У ниманидир айтмоқчи эди. Бошини сал эгди:

– Опа, сизга бир гап айтайми?

– Айт, Исмоил.

– Кечқурун отам мени мазорга олиб борди. Менга онамнинг қабрини кўрсатди. «Қара, ўғлим, бу ерда онанг ётибди. Ўқи!» деди.

– Ўқидингми?!

– «Фотиҳа» ўқидим, опа, «Алҳам»ни. Аммо, роса йиғладим.

У Фотимага бу гапларни айта туриб кўзларига келган ёш томчиларини тўхтатолмади. Кетмоқчи бўлиб, ўрнидан турди. Фотима дарҳол қўлларидан тутди.

– Қаёққа борасан, Исмоил? Менинг билан шунчагина ўтирасанми? Одам опасининг ёнидан ҳам шунча тез кетадими?

Исмоил Фотима опасининг кўнглини кўтариш учун яна қайтиб ўтирди. Сал фурсат ўтгач:

– Энди кетай, опа, – деб кўзгалди.

– Майли, бор. Аммо яна кел, кутаман.

Исмоил чикди. Сўнг қаёққа кетганини ҳеч ким билмайди. У анча вақт маҳаллада кўринмади.

Агар гўрков ўша куни жойида бўлганида, олти-етти ёшлардаги бир боланинг эшикдан кириб, шоша-пиша қабристон оралаб кетганини кўрган бўларди. Бу бола ўша тунда зиёрат қилгани келиб, онасининг қабрини билиб олган Исмоил эди. Ундан бошқа бола бунга кодир эмасди. У бу дунёда шу бир уюм тупроқдагидек тафтни ҳеч ердан, ҳатто отасидан ҳам тополма-

гани ва шунинг учунмикан отаси билан ўзи ўртасида бегоналик пайдо бўлганидан бу ерга келди. Югуриб келди. Хар ким кўнгилхушлик учун шошган байрам айёмида тўйиб-тўйиб йиғламок, йиллар кўнглига чўктирган дардларининг бир қисмини енгиллатмоқ учун шошиб келганди Исмоил...

Байрам ўн беш кеча-кундуз бўлди. Ўғай онанинг Исмоил тўғрисида берган маълумоти отани ўйлангириб қўйди. Унинг айтишича, Исмоил тез-тез қаёқларгадир кетар, ярим соат, бир соатгача ҳеч ким уни кўрмасмиш. Ўзидан сўралса:

– Ўйнадим, – деб қўя қолар, бошқа жавоб олинмасди.

Янги хотиннинг раўйига қараб бугунгача ўз ўғлига ўғай ота қаторида бўлмоқдан бошқа нарса қўлидан келмаган отани ўй босди. Бола қаёққа кетиши мумкин?

Бошқа маҳаллаларга ўйнагани бориб, у ерда болалардан таёқ еб қайтгани эсига тушди. Эзилди. Исмоил ўзи учун мутлақо ҳузурсиз бу уйдан узоқлашиши табиий эмасми?! Иккинчи маротаба уйланганидан кейин ота сифатида ўғли учун ҳеч нарса қилмади. Ота буни илк бора бугун ҳис этди ва ўз қилмишларининг кечирилмас гуноҳ эканлигини англагандай бўлди. Уни ичидан қайнаб чиқаётган бир нидо эзарди: виждонли бир ўғай ота Исмоилга сендан кўра яхшироқ муомала қилар, меҳрлироқ бўларди. Турди. Ташқарига чиқди. Кўз ёшларини сидирмоқдан бошқа бир чора тополмаётганди.

Икки кун ўтди. Ҳаво анча илиб қолди. Дўконларнинг эшиклари очилди. Кўкракларни тўлдириб-тўлдириб баҳор ҳавосини оладиган завқли дамлар бошланди. Бир дўстиникида меҳмондорчиликда ўтириб, чойнинг охирги юғумини хўпларкан кўзлари бирдан катта-катта очилиб кетди. У кўчада югуриб кетаётган Исмоил-

ни кўриб қолди. Мезбон билан хайр-хушлашишга ҳам сабри чидамасдан Исмоилнинг ортидан тушди. Исмоил орқасига қарай демасди. Беш дақиқалардан сўнг қабристон эшигидан аввал олти ёшлардаги бола, ундан кейин бир киши кирдилар. Унинг қайдалиги энди маълум эди. Аввал мазорчига учради. Мазорчи бу бола бир икки ҳафтадирки, қабристонга серкатнов бўлиб қолганини, шоша-пиша, ҳатто югуриб келиши ва бир оздан сўнг қайтишини айтди.

Мазор бошларида ҳеч ким кўзга ташланмасди. Ота ажабланган кўйи Исмоилни ахтара бошлади. Ўғли ҳадеб кўзга ташланавермагач, фотиҳа ўкиб кетиш учун мархума хотинининг қабри томон йўналди. Ун одимча масофа қолган эдиямки, мазорнинг нариги тарафидаги ғалати бутага кўзи тушди. Бутага яқинлашиб, шохни кўтариш учун эгилиши билан хайратдан донг қотди. Кўзлари косасидан чиккудай бўлиб, бир ҳамлада бута шохини четга улоқтирди. Бута тагида Исмоилнинг заиф вужуди кўринди. Чуқурлиги бир қаричча келадиган, ётганда Исмоилнинг бўйига мос бир жой қазилган. Исмоил шу чуқурда юзи мазорга тегар даражада ётибди, юзига бўз парчаси ёпилган. Устидан бута олинишини сезар-сезмас Исмоил кўрқиб, ётган жойидан ирғиб турди. Қаршисида отасини кўрди. Сакраб тураркан биринчи қилган иши юзидаги бўз парчасини чўнтагига солмоқ бўлди. Ҳар иккиси кутилмаган бу учрашув ҳаяжони ичра кўрқув ва хайрат аралаш бир-бирига тикилиб қолдилар.

Исмоил оёқ товушларини эшитган, бироқ зиёратчи уни сезмасдан ўтиб кетишига ишониб, жим ётган эди. Кўрдик, қаршисида отаси турибди. Шу онда тупроққа айланган онаси ва етимликнинг жамики озорларини чекишига сабаб бўлган отаси орасида эди у. Қочиш керакмикан? Нима қилса экан? Исмоил ҳозир бу саволларга жавоб бера оладиган ҳолатда эмасди.

– Бу ерда нима қияпсан, ўғлим?

– Онаминг кучоғида ётибман.

– Шундай ҳам бўладими, болам? Онанг ўлганига неча йил бўлди?! Ахир у тупроққа айланиб кетган-ку.

– Майли. Мен унинг тупроғини ҳам яхши кўраман. Энди бу ер менинг уйим, – деди у қўли билан қазилган жойга ишора қилиб.

Ота бошқа чидаёлмади. Онасининг тупроғидан бошқа юкинадиган ери ва кимсаси қолмаганини англаган, англаган боласини бағрига босиб хўнг-хўнг йиғлай бошлади. Бир муддат шундай йиғлагач:

– Юр, ўғлим, кетамиз, – деб қўлидан тутди ва у ердан жилдилар. Ўн-ўн беш қадам ташлагач бир нима эсига тушиб сўради:

– Юзингга ёпиб олганинг нимайди, ўғлим?

Исмоил чўнтагидан бўз парчасини чиқарди:

– Онаминг кўйлагидан узиб олдим. Бунда унинг хиди бор.

Пешин. Қуёш харорати кучайганда қабристондан нақадар гуноҳкор ва бемехрлигини англаган ота ҳамда унинг ота меҳридан маҳрум бўлгани учун она хокини юзга суртиб, она тупроғига бош уришдан бошқа чораси қолмаган толесиз ўғли чиқишмоқда.

Тунда, Исмоил уйкуга кетгач, бу ҳодисаларни бир-бир англаган ота хотинига мурожаат қилди:

– Бир нарсага ақлим етмаяпти. Исмоил онаси ўлганда уни танийдиган ҳолда эмасди. Унинг кўйлагини қаёқдан билди?

Санихахоним жавоб берди:

– Кеча уйни йиғиштираётганда эски кийимларни тахлаётиб унга онасининг кўйлагини кўрсатгандим. У либосни кўлига олди, кўзлари ёшланди. Мен ортикча аҳамият бермасдан кўйлакни унинг қўлидан олиб қўйдим.

У тахмонни титкилаб ўша кўйлакни топди. Бу кўйлакнинг нақ кўксидан бир парча қиркиб олинган эди.

Ўша кундан эътиборан Исмоилнинг уйдаги аҳволи озгина енгиллашди. Энди Исмоил баъзида бир тиззасига Салмани олган отасининг кучоғида ўтириш завқини тотар, бу ҳолдан Саниҳахонимнинг қовоғи ҳам аввалгидай уюлмасди.

Энди Исмоил ҳам очик чехра билан юра бошлади. Авваллари оқшомда уйга қайтган отасини боши ҳам холда кутиб олган Исмоил энди отаси келиши билан югуриб борадиган ва унинг кўлидан ушлаб уйга ёнма-ён кирадиган бўлди. Унинг ҳаётида кўзга кўринарли ўзгаришлар бўлганини билган кўшнилари ҳам виждонлари энди хотиржам эди. Аввало Фотима... Ота-ўғил кўл ушлашиб уйларига киришаркан баъзан унинг ҳам кўзларидан қайноқ томчилар меҳр ва шафқат тўла кўксига энарди.

II

Фотима бу йил ўн тўққизга қадам қўйди. Бу ёшга пок, виждони олдида уялмайдиган бир ҳолда кирди. Қуръон ўқимокни отасидан, намоз ўқимокни ота-онасидан, тарбия ва одобни улар билан биргаликда ўз виждонидан ўрганди. Ҳар жихатдан аёл деган номга муносиб бўлди.

Отасидан етарлича диний маълумот олди. Аллоҳ ҳар нарсани кўргувчи, эшиттувчи, билгувчи эканини, яхши-ёмон қилган ишлари хусусида унинг ҳузурида бир кун ҳисоб беражаги, бу ишларни чап ва ўнг елкасидаги икки котиб фаришта ёзиб боражагини билиши билан кўзлари ёшланди. Шу кундан бошини ўради, кўпчилик орасида ўзини қандай одобли тутса, ёлғиз қолганда ҳам шунга қаттиқ амал қилди.

Аёллар тўпланишгач, бемалол очик-сочик ўтираверадилар. Ҳатто Фотима яхши танийдиган адабли, тарбияли бир нечта хотинлар ҳам шундай иш тутишди. Дугоналари, уни ҳам бошини очиб, рўмолини ечиб ўтиришга қисташарди. У қабул қилмасди.

– Бу ерда ҳеч ким йўқ-ку, Фотима, ким кўриб ўтирибди?! Бунча талабчан бўлмасанг?!

– Аллоҳ кўради, – деб жавоб берарди Фотима.

– Хўп, сен ўраганинг билан сочингни Аллоҳ кўрмайдими? – дея эътироз этди дугонаси.

– Табиийки, кўради.

– Унда нечун бу таассуб, мутаассиблик?! Нимадан бунча сакланасан, Фотима?!

– Истайманки, Аллоҳ мени уялишимга сабаб бўладиган ҳолатда кўрмасин. Ўзи амр этган, рози бўладиган киёфада кўрсин.

Ҳеч қандай эътирозга ўрин қолмади. Фотима ёдланган қоидаларни шунчаки гапирмади, балки шу қадар самимий жавоб бердики, очилган тиззалар ва бошлар дарҳол ёпилди, бу сўзлар виждонларга қадар етди, қалбларни титратиб юборди. Шу кундан сўнг Фотимага бундай таклиф билан мурожаат қилишга ҳеч ким ботинмади. Ҳатто уни зиёрат қилгани келишган дугоналари бошқа жойлардагидай ва аввалгидай эмас, тартибли ва назокатли бир ҳолда ўтирадиган бўлдилар.

Болаликдан хотирасида қолган бир воқеа бор: бир кун боққа боришди. Олти ёшга кириб-кирмаган Фотима боғда у ёк бу ёққа югураётиб бир олма топиб олди ва «она, сенга олма келтирдим» деди севиниб, сўнг тоқлар орасига кириб кетди. Ён қўшнининг боғидан бир бош чиройли қора узум уларнинг боғига осилиб турарди. Энди узаман деб турганида отасининг овози дарҳол қўл тортишга мажбур этди:

– Фотима, узма қизим! Бу узум бизга ҳаром!

Унинг жажжи шуурида узум қора бўлганлиги учун ҳаром деган фикр қолди. Орадан йиллар ўтди, лекин Фотима бир дона ҳам қора узум емади. Узумнинг қоралиги учун эмас, бировнинг ~~моли бўлгани~~ учун ҳаром эканини йиллар ўтиб билган ҳам бўлган.

SHIRIN SHAMAR
AXBOROT-KUTUBXONA
MARKAZI

INV № 20221-1108

узум қўйилса, унинг қўллари беихтиёр оқига узала-
верарди...

Бу йил ўн тўққизга кираётган Фотима кичикли-
гидан шундай ўсди. Қалбидаги Аллоҳдан кўркиш,
одоб ва тарбия хисси, виждонидаги иффат туйғуси,
инсоний нозикликлар... Ёхуд суҳбатлари, уялишлари,
харакатларию муомаласи... Уни ўзидан катта-кичик
барча аёлларга ўрнак қилиб кўрсатиш мумкин. Чун-
ки Фотима ўзини, сўзлари ва ҳаракатларини назорат
қилишга қодир қиз бўлиб вояга етганди.

Фотима бўй етган қизлар каби атрофдан сўра-
ла бошланди. Сўраганлар орасида бой-бадавлатлар,
фақирлар, ўртаҳоллар бор. Булардан ҳар бири бир
бахона билан рад этиларди. Фотима турмушга чиқиши
керак бўлган одам дини бутун бир мусулмон, пок, гў-
зал ахлоқли, инсоний фазилатлар билан зийнатланган
инсон бўлиши керак. Бой ёки фақир бўлиши унинг
учун айтарли аҳамиятга эга эмас. Маҳалласида бой
деб танилган ва замона зайли билан фақирлашган
кишилар бор. Бир замонлар кунлик овқатини зўрға
топиб, эртанги куни учун қўлида ҳеч вақо бўлмаган,
лекин серғайратлиги туфайли бошқаларга ёрдам бера-
диган даражада бойиб кетган одамларни ҳам билади.
Шу туфайли Фотима мол-мулк каби бугун келиб,
эрта кетадиган нарсаларга аҳамият бермасди.

Бир куни уни икки болали бева эркакка сўраб
келишди. Хотини бир йил бурун вафот этган бу одам-
нинг болалари паришон бир ҳолда қолганди. Бувиси,
яъни марҳум хотиннинг онаси бу паришонликни бир
оз бўлса-да камайтириш учун анча уринди, лекин
ўзи ҳам хасталаниб қолди. Шундан сўнг Одилбек
болаларининг аҳволини яхшилаш умидида иккинчи
бор уйланишга истар-истамас рози бўлди.

Одилбек намозхон, хушфеъл, хушбичим, файзли
бир инсон эди. У ҳақда эшитилган қисқа маълум-

мот — шу. Фотиманинг онаси бундай турмушга рози бўлмайдиганга ўхшарди. Икки етимга қараш осон бўптими?! Уни муаммолар камроқ, ҳар жиҳатдан тўкин оилага узатмоқчи эди. Бу тўғрида кизи билан маслаҳатлашди:

— У одам яхшиликка яхши эмиш, аммо икки еtimi бoр, қизим, нима қиласан?

— Уларга фарзандимдай қарайман, она бўлиб тарбиялайман.

— Она бўлиб қараш осонми, қизим? Саниҳа нима қилди? Исмоил еган таёқларни кўрмаяпсанми? Бола шунча зулм кўряпти, Саниҳа шунча гуноҳ орттиряпти.

— Хўш, Саниҳахоним оналик қилдими, буни истадими, бунга тиришдими? Келганининг учинчи кунгек Исмоил уйдан йиғлаб чиқмаганмиди? Қачон Исмоил Салмадай гўзал, тоза либослар кийди? Қачон Салма билан тенг кўрилди? Салмага қарашдан ортиб, бирор марта дўстлари билан ўйнадими? Аминманки, у уйда Салма Саниҳахонимнинг боласи, Исмоил эса унинг хизматкоридай кўрилади. Ҳатто хизматкорга ҳам бундай муомала қилмайдилар-ку.

— Қизим, бир нарса менга маълумки, етимнинг қаҳри қаттиқ бўлади. Қанча уринма, ўзингни уларга она сифатида тан олдиролмайсан. Сенга бир нарса айтайми? Етим-есирсиз, қайнонасиз, боласиз оилага келин бўлишинг керак. Нега ўзингни захматга урасан, эл қилмаганни қиласан?

— Хўш, унда бу болалар нима бўлади, она? Биронта ўзини билмайдиган келиб ҳар хил зулмлар ўтказса, бечора болаларнинг ҳоли не кечади, уларнинг айби нима, она?

— Сенга нима, Фотима? Бировнинг боласи бўлса, ўйлаган нарсангни қара. Қанча чидайсан, бир ҳафта, бир ой сабр қилдинг, хўш, охири нима билан тугайди? Бир кун келиб бошқача ўйлаб қоласан.

Пушаймон бўласан. Ё хаётинг сўнгигача уларнинг дардига ўралашиб ўзинга жабр қиласан, ё Санихага ўхшаб, оғизларига уриб, ташқарига қувиб, ҳайдайсан. Бундан бошқа йўл борми?

– Бор, она. Уларни ўз фарзандимдай ўстириб, савоб олиш бор. Ўз боласини парвариш қилиш хайвоннинг ҳам қўлидан келади. Инсон бир поғона устун бўлиши керакмасми? Инсоннинг хайвондан устунлиги ғариб етимни ўз боласидай бағрига боса олишида эмасми? Зулмнинг ҳар қандай тури ҳам ёмон, аммо етимга қилинган зулм, золимни, яъни зулм қилгувчи инсонни хайвондан пастроққа тушириб қўйса керак.

Бу суҳбат Фотиманинг истаги амалга ошиши билан якунланди. Қизини сўратган бу одамнинг ёмон одам эмаслигини билган отаси ихтиёрни Фотимага берди. Етимларни парваришлаш Фотиманинг қўлидан келади. Агар Фотима хохлаётган инсон ахлоқий бузук, ичкиликбоз, қиморбоз, дин душмани бўлса, қизини унга бермаслик отанинг бурчи. Акси бўлса, Фотимани ўз ихтиёрига қўйиш керак. Шу сабабдан совчиларга мувофиқ ва муносиб жавоб берди.

Байрамдан бир ойлар кейин Исмоилнинг аҳволини кўрганлар унинг секин-аста ўнгланиб бораётгани ҳақида хулоса чиқаришлари мумкин эди. Баъзан отаси уни бозорга олиб борар, баъзан Исмоил ўртоқлари билан ўйнарди. Уйда яна уни калтаклашяптими, йўқми билиб бўлмасди. Фақат илгаригидай таёқ ейишлар ниҳоясига етганга ўхшарди. Буни биринчилардан бўлиб Фотима англади. Аслида Фотиманинг икки еtimi бўлган кишига турмушга чиқишига сабаб ҳам Исмоил эди. Тўғрироғи, Исмоил чеккан изтиробларнинг унинг кўнглида қолдирган теран таъсири эди бу. Икки етимнинг кўнглини олиш – уларни золим қўлига тушишдан қутқариш эди унинг нияти. Йўқса, Фотимадай ҳам рухий, ҳам жисмоний гўзаллик соҳибаси, ишчан қизга уйланмоқчи бўлганлар кўп эди. Яна

кўплаб топиларди ҳам. У уйланган одамга турмушга чиқаркан, унинг марҳум хотини хотираларига боғланиб қолиши мумкинлигини билгани ҳолда, бу гўдақларни кутқариш фикрида эди. Модомики, бўлғуси эр мурасали инсон экан, муаммо йўқ ҳисоб. Ҳар ҳолда ўлган билан тирик бир эмас-ку. Энди уйланган хотинини ҳам севади, ҳурматлайди. Бунинг устига, Фотима эри бўладиган одамга, биринчи хотинига нисбатан ҳурматни унутишини таклиф этадиган, уни эсидан чиқармагани учун хафа бўладиган, тирғаладиган қиз эмас. Ўзи бир вақтлар кичиклигидан боқиб катта қилган мушуги йўқолганда унинг хотирасини кўнглидан чиқариб ташлаёлмаган Фотима, икки боласини омонат қолдирган бир инсонни унутиб юборишни тасаввурига сиғдиrolмасди. Бу тўғридан-тўғри мурувватсизлик бўларди. Ўзининг у хонимни унуттирадиган нимаси бор? Балки у хотин кўп устун, савияли, фазилатли бўлгандир. Уни унутиш – у қолдирган гўдақларни ҳам ёддан чиқариш, демакдир. Ҳолбуки, Фотима бу хонадонга шу гўдақларни деб келмоқда эди, токи улар унутилмасин, изтиробда қолмасин.

* * *

Фотиманинг икки еtimi бор одамга тегишга рози бўлишидан қариндош-уруғ беҳад ҳайрон бўлиб қолди. Улар икки болани эплаш мушкуллигидан сўзлар, ўй-ламасдан иш тутилаётганлигини айтиб, куйинишарди. Ёш, келишган у одамнинг қусур ва камчиликлари деярли йўқ. Аксинча, у бир талай фазилатларга эга. Қариндошларнинг баъзилари дўстона ачинишиб, озорланишар, баъзилари эса ўринсиз қарор қабул қилган Фотимани айблашар эди. Ҳали ҳам фикридан қайтиш учун кеч эмаслигини, аксинча, бу энг тўғри йўл эканини айтишарди. Онаси келганларнинг дашномларига жавобан:

– Қанча ҳаракат қилмай қор қилмади, тушунтиролмадим. Не қилай, қўлимдан нима ҳам келарди. Ана ўзини чақириб гаплашинглар, – демокдан бошқа чора тополмасди.

Улар Фотиманинг ўзи билан гаплашишди:

– Фотима, сени яхши кўрганимиздан куйинамиз. Бўлмаса, бизга нима? Кел, ўзингни қийнама. Хоҳласанг, поччанг аралашади. Кеч бўлмасдан олдини олайлик.

Фотиманинг юраги сиқилди. Нега ҳар ким аралашаверади? Борадиган, яшайдиган ва буни кўнгил ризолиги билан истаган унинг ўзи-ку. Ҳар ҳолда ўз зарарини ўзи ҳам уларчалик ўйлар ва тушунарди.

– Хола, – деди, – мени яхши кўрганингиз учун гапиряпсиз, аммо менинг қарорим қатъий. Менинг мақсадим икки гўдакка қараш ҳамда уларни изтиробдан, машаққатдан қутқариш. Мен пушаймон қилмайман. Бунинг учун беҳуда азият чекманг.

– Ишқилиб пушаймон бўлиб қолмасанг бўлгани, Фотима!

– Парвардигорим мени уялтирмас. Ёмон иш қилмоқчи эмасман-ку!

Сўз шу ерда тўхтади.

* * *

Тўйни оддийгина ўтказиш таклифи келди. Фотиманинг отаси бу таклифни маъқуллаб қарши олди.

– Хотини яқинда вафот этган одам, дабдабанинг бугун ва умуман ҳождати йўқ, – дедилар.

Фотима ҳам бу таклифни ўринли деб билди. Ҳатто бундан Одилбекнинг тушунган бир инсон экани кўринарди. Ҳурматли инсон бўлмасайди, марҳум хотинининг хотирасини хаёлига ҳам келтирмасди.

III

Йиллар бўйи инсон қўли тегмаган, парваришдан узок, бегона ўтлардан кўринмас ҳолга келган боғча билан исталган маҳалла ва ҳаттоки шаҳар аёллари ахволи ўртасида катта ўхшашлик бор. Бу боғчада етишган нарсаларнинг кўпи истеъмолга яроқли маҳсулот бўлиб етишиши қийин. Боғбон тарбияси боғча учун бегона эди. Шу сабабдан ҳар ниҳол, ўзича — қандай йўл топса, шундай ўсиб ётарди.

Маҳалла аёллари ҳам шундай. Кичик ёшдан кулоқлари тарбия учун бурилмаган. Фақат бетакаллуф бир турмушнинг бепарво тарзи кулоқларига қуйилиб, қалбларига қадар ўрнашган. Шу сабабдан улар хисларига, орзуларига тўғри келган нарсаларни ўзлари билганича, ўзлари хоҳлаганича қойиллатиб бажаришарди. Фақат ақл ва мантиқ заруратига, ахлоқ ва фазилат амрига келганда лоқайд қолишлари кўзга ташланади. Ўтириб бировни ғийбат қилишда, чоғиштиришда, чакимчиликда, баҳслашишда, урушишда барча маҳоратларини ишга солиб, ўртага чиқарадиганлар кўп. Аммо ўзларини бундан сақлайдиган аёллар оздир.

Аёлларнинг ҳаммаси шундай, дейиш инсофдан бўлмаса керак. Улар орасида ҳам орзу-умидлари, мақсад ва туйғулари, фаолиятларини Аллоҳ ризоси учун қиладиган, иродасини хислари қаршисига қудратли бир қўмондон каби чиқара оладиганлар бор. Гўё тасодифан ёввойи ўтлар исканжасида қолган ноёб боғ гули каби. Баъзан бу гул атрофини қичитки ўтлар қоплайди, чирмовиклар ўрайди, тиканлар қуршайди ва гулни ёнига яқинлашиб бўлмас ҳолатга келтиради. Лекин, барибир, унинг хушбўйи атрофга ёйилишидан, гўзал ранги йироқларга жозоба таратишидан кўз қувнайди, димоғ чоғ бўлади, жон ҳузур қилади.

Фотиманинг турмушга чиқишини эшитиб, табриклагани келганлар орасидаги (.....) Хонимни ҳам Фо-

тималар маҳалласининг гули дейиш мумкин. Бу хоним Фотиманинг жасоратли қарорини қутлагани ва унга бу қарорда собит қолмоқни ташвиқ қилгани келганди. Икки кунлик ҳузур-ҳаловат учун фазилат ва ҳақиқат йўлини тарк этмасдан, ёлғиз қолиб машаққатларга дуч келса ҳам сабр этишни маслаҳат ва насихат қилгани келган бу аёл хуш қаршиланишга арзигулик, яхши кутиб олинисига муносибдир.

Қалби Ҳаққа боғланган, ёмонликдан юз ўтирган инсонларда бошқаларга ўхшамаган, порлоқ бир виждон бор. (...) Хоним фазилатсизликни, фэйзсиз яшамокқа ташвиқни, ҳақсизликни, ҳуқуқсизликни кўрганда қўл силтаб, кўз юмиб кетмайдиган, иложи борича чора топишга, тадбир қилишга киришадиган, ҳеч бўлмаганда ич-ичдан изтироб чекадиган виждон соҳибаси эди. Кўпчилик хато манзил томон ким ўзарга шопган бир даврда уларни ҳақ йўлга юришга ундашни амр этган бир виждон соҳибаси эди у.

Фотиманинг эшигида бир хоним турарди. Кўринишида сокинликдан бошқа нарсани ифода этмаган, самимиятдан бошқа нарса ўқилмаган чехрасидан қалбига бөксангиз вулқонлар оташли, уммонлар каби безовта бир оламнинг акс этганини кўришингиз мумкин.

Эшик очилди. Қирққа яқинлашган, ўртадан баланд, узунга яқин бўйли, бошини шарф билан яхшилаб ўраган бир аёл кўринди. Ҳеч қачон келмаган, бир узоқ кўшни ташриф буюрди. Фотима ҳар куни бир неча меҳмонлар келишига одатланганлиги ва уларнинг келиш сабабини билгани учун уйига илк бор меҳмон бўлиб келган узоқ кўшнининг ташрифидан хайрон бўлмади, уни бегоналардек қаршиламади.

Меҳмон хонимда ҳар кун келадиغانларда учрамаган бир хусусият кўзга ташланиб турарди. Ҳаракатларида, туришидаёқ рўпарасидаги одамни ҳурмат билан муомала қилишга мажбур этадиган виқор ва

Аҳмад Лутфи ҚОЗОНЧИ

Фотимахоним хузурида иккинчи катта бор эди. Бири дунёнинг барча элани қайғусини тотиб кўрган Нилмаф осмон бечора бола; иккинчиси эса Аллоҳнинг марҳамати билан Фотимахонимга дун келиши натижасида айни ҳолатдан қутулган бахтиёр бола. Иккисининг ҳақиқат онаси ўғай. Аммо бири марҳаматсиз, тошқин ҳиссиз, берган азиятидан завқ олмайдиган виждонсиз аёл; иккинчиси эса ўз болалигини қарашда оналарга ўрناق бўладиган, мўъжиз сабрли, ҳавас қилишга сазовор она...

ЯНГИ АСР АВЛОДИ

www.book.uz

ISBN 978-9943-27-855-5

9 789943 278555